

Linaa Sogn i gamle Dage.

Ved EDV. EGEBERG.

(Fortsat).

Jakob Nielsen Fogh (1665—1700).

Han stammer rimeligvis fra Hels. Gertrud Nielsdatter, Krogsgaard paa Hels, er i alt Fald hans Søster. En Søn af ham nævnes ved et Gilde hos Christian Fischer paa Lavengaard. Hans Navn er Pallemon Fogh, og han optræder som Vidne ved al det Postyr, som den i en tidligere Afhandling omtalte Herredsfoged Claus Jessen ved denne Lejlighed lavede. Ogsaa i den Vildttyverisag, ovenomtalte Fischer blev indviklet i, forekommer hans Navn, dog ikke paa en Maade, der er til Forklejnelse for ham.

Han var gift to Gange. Hans første Hustru var den tidligere omtalte Anna Pallesdatter. Hun døde 1692. I Kirkebogen for det Aar har Jakob Fogh skrevet: »Min kieriste dydige Hustrue Anne Pallesdatter omkom saa ynkelig formedelst hendes Broders u-forsigtige Ledsagning i Iisen mellem Ty och Mors d. 22. Jan.« Hun maa sikkert være druknet paa Rejsen fra eller til Sennels, hvor Broderen Anders jo var Præst. Anden Gang er Jakob F. gift med Mette Jørgensdatter.

I Københavns Universitets-Matrikel af 1685 staar anført en Nicolaus Jakobi Fogh. Maaske er det ogsaa en Søn af den Linaa Præst. 1686 dør en Datter af denne. »Den 14. Sep. døde min eneste kiere daatter Mergrette«, skriver Præsten tungsindigt i Kirkebogen.

Den tidligere omtalte Oluf Rasmussen Gyes er altsaa Jakob Foghs Svoger, gift med Palle Wendels Datter.

I 1667 er han imidlertid gift anden Gang, med Birgit Nielsdatter, maaske en Søster til Jakob Fogh.

Han har tidligere været Købmand i Aarhus. I 1664 stævnes han for Gæld af Bernt Schrøder i Lybæk. Oluf Gyes har lovet Schrøder at give Underpant i en Gaard i Aarhus, men det er ikke nøjagtig »efterkommet« og han har »derudj søgt Udflugter«, hvilket er bevist med Tingsvidner ved Aarhus Byting, hvortil Gyes har været indstævnet. Nu holder altsaa Bernt Schrøder paa ham igen ved Gern Herredsting og paa-
staar, han skal betale eller »efter Recessen at dømmes udj kong. May.'s Fængsel och Jern at straffes paa Krop andre till Ægsempell och affskye«. I Retten fremlægger Oluf G. et underskrevet Papir, hvorpaa han som »Borger och Induoner udj Aarhus« paastaar, at han har gjort rigtig Afregning med Bernt S. i »voris forige Handell«. Men han vedgaar at skyldes 110 Rdlr. 2 Mark lybsk, hvilke han »eller hans Arffuenger Redellig och vell skall betalle udj Aarhus«. Hvis han ikke inden en vis Frist faar det i Orden, vil han give Bernt S. Pant i sin Gaard i Aarhus. Sagen ender med, at Oluf Gyes skal inden 15 Dage betale, og gør han det ikke, maa der gøres Indlæg i hans »Boes beste Guods och løsøre, huor det findes kand«. Dømme ham til Fængsel og Jærn tør Dommeren ikke gøre.

I 1663 har Oluf G. ogsaa været ude for en Stævning. Da er det en Kaptajn Hoff, der kræver ham for 13 Mark og 3 Skilling. Hvad der har drevet Oluf G. til Linaa er jo ikke godt at vide, men efter ovenstaaende at dømme, kan det jo godt se ud til, at det har været Rykkere, og at han er falleret Købmand. Ude paa Bondelandet har han spillet en vis Rolle. Som tidligere anført var han Familien Wendels Re-

præsentant i en Arvesag, og som man maaske vil erindre fra Afhandlingen om Skovene, talte han paa Tinge, sammen med Christen Degn i Linaa og Niels Andersen i Mollerup, Christen Skyttes Sag, saa han fik Betaling for hver Ulv, han skød. I 1667 nævnes Oluf G.s Navn i den Laurids Foghske Mordsag fra Farre. Da ser det ud, som om han har sagt god hos Apothekeren for den Mand, der købte Giften, hvormed Laurids Fogh blev forgivet af Konen og hendes Elsker. At han, som Jakob Foghs Svoger, har været en stadig Gæst i Linaa Præstegaard, er der vel ikke Tvivl om, og derfor er det forstaaeligt, at han i 1665 er indstævnet som Vidne i en Sag, der er rejst af Skovrider Jochum Christensen i Haarup, og som drejer sig om et Dyr fra Kronens Skove, som har forvildet sig ind paa Præstegaardens Bord. Oluf G. siger, at »huis hand haffde vill hand være gestindig, naar hand kom paa de steder, huor Ord giellde peng«, men for Resten benægtede han »ved sin højeste ed, at han aldeles intet haffde set nogen dyr«. Han synes at have beklædt forskellige Bestillinger. Saaledes tilsiger han i 1662 Kongl. May'st. Tjenere i Linaa Sogn til at køre Ved fra Haarup Skov til Silkeborg og 1668 Tømmer. Han har haft sit eget Hus i Linaa. Der findes en Kontrakt af 1667, der viser dette. Den lyder saaledes:

„Formeldte kiendes ieg underskriffuen Hr. Jacob Nielsen Fogh uværdig ords tienner til Leno och Dallerup Menigheder och hermed vitterligt gjør at Anno 1667 4 Marts haffuer ieg Contraheret med min Svoger Olluf Rasmussen Gyes, at han skal tage sig fore at opbøge 5 Spender hus paa den øde Prestegordts grund ved Knopledet¹⁾ belegendis, hvorimod ieg loffuer at hand Eller hans Hustru bergit Nielsdatter begi deris leffstid Eller saa lenge dem behager skal beholde och nyde Same hus,

¹⁾ Byens søndre Udkørsel.

Ja End och om de sig saa andre steder ackte adt neder sette, da de det verre tilladt husit at bort stede Eller och at bort leye Naar de ichun aarligen giffuer til Preste Gaarden 24 Skilling och tuende dags arbede och Saa at haffue nyde och beholde husit uden Ald tyngge och Paaleg i alle Maader och huis ieg Eller min Effter kommere anseende hand det paa Et plat Øde sted haffuer oprettet achter huset Sielff at vorde mechtig da att betalle Olluf Gyes och hans hustru medt och een deris bymends taxiering at contentere och huilchet u- shi (ulæseligt) — — af mig och som ieg och formoder af min hederlig Effterkomer Som forskr. tilstaar at skal holdes och Effterkommes i alle Omstændigheder. Jac. N. Fogh. egen hand.

Under Jakob Foghs Præstetid i Linaa gaar Matrikulen over Landet (1664), og denne Omstændighed giver et lille Vink med Hensyn til den Linaa Præstegaards Størrelse paa dette Tidspunkt. Selve Gaarden har 4 Tdr. 3 Fdk. 2 Alb. Hartkorn, den tilliggende Skov 6 Skp. 1 Fdk. 2 Alb., et Stykke Eng i Bjarup Mose 2 Fdk., og »nogen Jord, som af gl. Tid er lagt fra Byen till Præstegaarden« 2 Skp. 3 Fdk. 1 Alb.

Kun en enkelt Sag fra Tingbøgerne af 1670 strejfer Jakob Foghs præstelige Arbejde. Jeg anfører den her, ogsaa fordi den giver et levende lille Tidsbillede. Det drejer sig om den tidligere omtalte Fæster af en Kannikegaard i Linaa, Rasmus Solgaard. Han var, som allerede sagt, en vild Krabat, der havde hjembragt fra en lang Soldatertjeneste en hel Del Unoder. Han var en flittig Krogæst — vi vil træffe ham en Gang endnu under Omtalen af Kroen i Linaa — daarlig Grande, stadig Overtræder af Viderne, slet Betaler o. s. v. Der klages over ham fra alle Sider. Margrethe Zoega besværede sig, som allerede omtalt, ogsaa over ham. Søren Hjort, Bertel Rasmussen og Jens Borup »wandt ved soren Eed adt Rasmus Soelgaard icke haffuer wildit hegen Eller gierde for dieres heegen,

Som hand med Rette thill kom icke heller holdt sit femon aff Kornit, men aldtid laddet det gaa woldele i bymends Korn saa de saavel som de andere Bymend i lennæ haffer offuer forn. Rasmus Soelgaard adt beklage«. De kraftigste Besværinger kommer dog fra Herskabet, Bispestolen i Aarhus. Om hans Forhold til dette fortæller Tingbogen, at Søfren Michelsen Pøl(?), Borger i Aarhus og Bispestolens Fuldmægtig, sammen med Herredsfogden kommer til Linaa for at gøre Udlæg hos ham »efter Dom for Restands och Landgilde hand Restiret med, och da fandtes der Indtet, som kunde giøris udleg til hannom, uden 3 Øg, och den thid de kom ad garden, da thog forn. Rasmus Soelgaard det beste Øg, och en Wogn Kiep aff sin Wogen och thruidt Søfren Michelsen med och sagde thil hannom: du skal faa en ulych, och Rende stærk ad Skouffuen med det«.

Under Rettens Behandling af denne Sag afgiver »hederlig och wellærde Mand Hr. Jacob Nielsen Fog i Leno« — — »et skrefftelig underskreffen vinde paa stemplet Papir Som saaledes formelder:

Efter Som ieg uverdigg ordetiz thienner til lenno och dallerup menigheder Jacob Nielsen Fogh citeret d. 26. feb. anno 1670 mit widnesbyrd afflagt thil giern Herritsting anlangende Rasmus Rasmussen Solgaard hands liffs forhold och liffends legender, da dis vere verre, kand ieg icke komme til at giffue ham det vidne, som ieg gierne vilde, maa, huor Nødig ieg vil indføre haffde mistanker; thi Efter Som hand først har Sat Gud aff Øyen och verit hans ord och Sachramintis foragtere och for Sømmere, Er hand faldt hen i vitterlig synder och laster Som aabenbarlig horrer i I huilchet hand End Nu i mod baade hemlig och obenbarlig aduarsel er paa Mindet findis fremturendis. Mod mig har hand compromeret Sig med gandske føye Respekt och Ærbødighed, End Nu Aldrig Noget Aar Siden jeg kom til Embedet Nogen Rettighed och thinder har kunde bekomit — —“

Det slutter med en Tiltrædelse af Bymændenes Klage over Rasmus Solgaard som Vide-Bryder.

Maaske kan man af dette, at Præsten — trods Rasmus Solgaards Opførsel mod ham og Kirken — hemmelig har advaret Manden, inden han skred til Advarsel fra Prædikestolen og af hans Utilbøjelighed til at afgive ovenstaaende for Solgaard ugunstige Erklæring, gøre nogle for Jakob Fogh fordelagtige Slutninger om hans Arbejde som Præst. Jeg indrømmer imidlertid, det er et svagt Grundlag at bygge disse Slutninger paa.

Til det gejstlige Udenomsarbejde hørte jo i den Tid ofte Maningen. Overtroen havde travlt med denne halvgejstlige Akt. Og Præstens Dygtighed som Udøver af denne har vel ofte for Menigmand været bestemmende for hans Dygtighed som Præst i det hele taget. Mange Præster har sikkert allerede paa Jakob Foghs Tid været for oplyste til selv at tro paa disse Besværgelser og tillige undset sig ved at skabe sig Respekt gennem Opretholdelse af Lægmands-Overtro. Jakob Fogh har desværre ikke hørt til disse fremskredne. Jeg har nemlig grebet ham i Maning. Lad os, for Mandens egen Skyld antage, at han virkelig selv har troet paa sin Evne til at skaffe de efterlevende Fred for de besværlige fredløse Aander. I 1698, Ugen før Pinse, fandtes i Aaen ved Knudbro — en Mils Vej syd for Linaa, for Enden af Knudsø — paa den gamle Landevej til Skanderborg en død Mand. Degnen Jens Svendsen, Alling-Tulstrup — en tvivlsom Størrelse, der havde været i Fedtefadet for Tyveri af en Ko — beskyldtes for at have dræbt Manden. En Kone fra Linaa, Ane Nielsdatter, vidner for Retten i denne Sag. Hun kom i Pinseugen gaaende fra Vitved, »den rette Vej over Firgaard«. Da hun kom

til Knudbro og satte sin Fod paa den første Fjæl paa Broen, saa hun, at den samme døde, som hun levende havde kendt og fulgtes med ad Holsten for en 14 Aar siden, sad stendød paa sine Knæ ved den anden Side Knudbro, og Jens Degn stod hos ham og havde sine Hænder om den dødes Hals og kvalte ham, men om det var med et Klæde eller med sine Hænder, vidste hun ikke. Og hun hørte, den døde sagde to Gange med sagte Røst: »lad være, lad være«. Saaledes fortæller Tingbogen, oversat paa Nutidens Sprog. Efter at have set det Syn havde Ane Nielsdatter ingen Fred for Spøgelser i sit Hus og andetsteds. Hun aabenbarede det da for sin Sognepræst, Hr. Jakob, forat hun »kunde blive bemeldte Spøgeri quit og siden derefter aldrig noget haffer fornommet«.

Det er altsaa, som man af foranstaaende vil have forstaaet, vanskeligt at faa fat i Jakob Foghs religiøse Fysiognomi. Derimod foreligger der Stof nok til, at man dermed kan belyse i al Fald en Side af hans Karakter. Han synes at have været noget af en Stridens Mand, en Mand, der ikke var bange for at træde i Skranken for sin egen og andres Ret.

Med Ejeren af Silkeborg, Christian Fischer, tørnede han ret kraftigt sammen. Maaske har Fischer ogsaa været noget af en Kamphane.

Hans Slægt stammede fra Tyskland. Hans Fader, Thomas Fischer, var født i Königsberg (1583), lærte Kirurgien i Frankfurt a. d. Oder, udvandrede til Danmark og nedsatte sig som Læge i Skanderborg. Han havde 2 Døtre og 5 Sønner, hvoraf de to blev knyttet til Silkeborg: Christian og Daniel. I den Fischerske Slægtstavle angives Christian at have været kgl. Mundskænk i Frederik III's Tid. Det vil vel nærmest sige, at han var Vinhandler og solgte Kongen Vin. Han

boede i Glückstadt og havde — vist baade ved Vinsalg og Laan — under Svenskekrigen faaet en betydelig Sum Penge tilgode hos Majestæten. Da Staten ikke kunde betale Gælden i rede Penge, fik Christian Fischer Silkeborg udlagt som Dækning. 1661, 24. Dec., fik han 918 Td. H. Gods og 91 Td. Skovskyld for 51378 $\frac{1}{2}$ Rdl., 1664, 19. Aug., 628 Td. H. for 32441 $\frac{1}{2}$ Rdl. Kronen forbeholdt sig Ret til Tilbagekøb¹⁾.

Han er gift 1ste Gang med en Vinhandlerenke fra København, som var meget rig. Hun døde paa Silkeborg — som jeg om lidt vil komme til at omtale — og Fischer gifter sig igen med en Mette Harder. Hun overlever Manden, som dør 1677, og gifter sig igen med Apotheker Johannes Kirchoff i København og omkom ved Amalienborgs Brand 1689.

Der havde sidst i 1640erne staaet Strid om Tienden af Silkeborg Ladegaard, Mølle og Kro og de Huse, som laa imellem disse. Det var Palle Wendel og daværende Præst i Them, Niels Jørgensen Serup, der stredes. Og de mødte med Beviser og Vidner fra begge Sider. N. J. Serup rykker i Marken med den Kendsgærning, at Lensmanden Jochum Bech paa Silkeborg havde sit Stolestade i Them Kirke og »besøger Kirkken och sacramentet«. Og han møder med Vidner fra Rustrup, Askløv, Sebstrup og Tømmerby, som med »opragt finger bevidnet, at Silkeborg broen gør Skilsmisse mellem Giern Herridt och vradtz Herridt, og Lysbroe mellem Hidt herrit och wradtz herrit«. Og da Them Sogn ligger i Vrads Herred, maa altsaa Silkeborg høre til Them Sogn. Og de samme Mænd forklarer, at Christen Holch (1611—41), »forrige Lensmand paa Silcheborg udj langsommelig thid Søgde

¹⁾ Kronens Skøder II, 123 ff., 200 f.

Them Kierche och en stoul der loed indsette och nogle Gange gich til Alters och ved sin fuldmechtig thit och offte sin offuer loud frembære paa Aalteret«. Niels Glarmester ved Silkeborg vidner ogsaa, at han i lang Tid har søgt og ofret til Them Kirke. Endvidere paaberaaber N. J. Serup sig den »13de Ribber-Artskud« fra Kong Kristoffers Tid, der forlanger, at »Cronens och Slottens ladegaarde« for det gode Eksompels Skyld skal tiende«, og han tilføjer, »at ligesom han ej vil trænge sig ind i i nogen andens Kald, saa vil han ej heller taale, at nogen forsøger paa ham hans Kalds Rettighed at fratage«.

Men Palle Wendel havde ogsaa sine Tropper parat. Kromand Christen Jensen i Silkeborg Kro paastaar, at hans Tiende i over 20 Aar har været givet til Linaa Præst. Der fremlægges ogsaa en Tiendebog af gamle Rasmus Nielsens, som viser, at i hans Tid faldt Tienden baade »i Kierffuen och skipen« til Linaa Præst. Og fra Oluf Olufsen foreligger et skriftligt Vidnesbyrd, at mens han var Sogneherre i Linaa gik Tienden fra »Silkeborg laadegaard« øst paa med 2 Ørte Rug, 2 Ørte biug och 2 Ørte avr (Havre), foruden hvis han tog i Kærven paa Marken. En Række Mænd fra Mollerup slaar fast, at i baade 40 og 50 Aar har Niels Glarmester ved Slottet søgt »lenne Kierch och der søgt Sacramentet, offret der och ladet hans børen der komme til daabben, och tuende aff (!) hans hustruer och nogle aff hans børen Er der begraffuen«. Desuden vidner Henrich Meyen, Slots-skriver og Ridefoged paa Silkeborg, at Tienden tilhører Linaa Præst, »efftersom hand Er ret Sogn prest til Slottet«. »Lensherren har stillet Sognepresten tilfreds, saa han iche klager paa dend goude mand«. Og han tilføjer, at »om saa kunde skee, at den Lehns-

herre begierede En prest aff lennet att Prediche for sig en Gang eller noget, bøhr hand det iche negt langt mindre at til Egne Sig derfor En laadegaards thiende«. Det vil altsaa sige, at Hr. Niels i Them havde ikke Spor af Ret til at kræve nogen Tiende, fordi Lensmanden en Gang imellem havde gjort ham den Ære at lade ham prædike for sig.

Dommen af 1650 lød da ogsaa paa, at Tienden af Silkeborg og Omegn hørte Linaa Præst til. Men Chr. Fischer har altsaa ikke, da han blev Herre paa Silkeborg — 1664 — villet bøje sig for denne Dom. Om han har ladet Tienden gaa til Them, vides ikke. Jakob Fogh har i al Fald ikke faaet nogen. Og han stævner da i 1675 Fischer for den, efter at denne flere Gange er blevet mindet om sin Skyld, »før han kom til Slottet«, altsaa mens han boede i Glückstadt. Stævningsmændene møder »for Silkeborg Port og der hid udj Retten steffnet Erlig och velfornemme Mand Chr. Fischer og talde mundelig med hans Hustru«.

Fischer lader nu sin Fuldmægtig »Erlig och velforstandig Karl Hans Cortsen« møde for sig paa Tinge. Han paastaar, med et Tingsvidne fra Hads Herreds Ting i Haanden, at der i over 40 Aar ikke har været svaret Tiende af Ladegaarden, og, hvad der synes at være det vigtigste, han henviser til, at Kongen har tilskødet Chr. Fischer Silkeborg Ladegaard og Gods uden Tiende og andre Byrder. Jakob Fogh skal lade sig nøje med den Genant — vel sagtens den under Rasmus Nielsen omtalte — »som af Godset fra Cronens Tid er ham tillagt« og ikke glemme, »at han (Fischer) for sig selv och betientere« har ydet Offer. Og endelig forekommer det ham paafaldende, at Hr. Jakob Fogh ikke i de 11 Aar, han har været Præst i Linaa, har afkrævet Fischer denne Tiende. Hr. Cort-

sen understøttes af en Række Vidner. Anders Thomsen, Sejl, anfører, at han i Anno 1632 »tiente Chr. Holch for Bøger og siden i 4 Aar for Laadefoget, saa Lensmændene Fr. Worm, Tage Thott og Jochum Bech i henholdsvis 2, $\frac{1}{2}$ og 3 Aar, men han har ikke fornummet, at der i den Tid blev svaret Tiende i »Kierffuen eller neg«. Ligeledes optræder som Vidner i Chr. Fischers Favør Chr. Holchs gamle Tjenere: Gunde Giordsen i Alling Mølle, tidligere Smed paa Slottet, Markmændene Bertel Jakobsen, Balle, Anders Mortensen og Anders Piersen, Gjødvad, Kusken Knud Jensen og flere.

Det hjælper imidlertid altsammen intet. Dommen lyder paa, at Chr. Fischer skal punge ud i Fremtiden og yderligere svare Restancen fra de forløbne 10 Aar.

Chr. Fischer har dog heller ikke denne Gang villet bøje sig, og Jakob Fogh er i 1676 atter ude efter ham med en Stævning. Og i Retten fremlægger han en Klage paa stemplet Papir. Han paataler heri »den store Ubillighed, som Chr. Fischer i atskiellige maa-der haffuer mig tilføjet, inddog ieg som gud veed och got folch kand paa kiende har lagt mig efter at vinde hands affection och venskab«. Han har hos ham fundet kun »Foracht och Effterstrebelse, som met atskiellige Argumenter kand uduises, huis Aarsag och grund ieg Zudem iche har Kunde penetrere«. Det er nu 11 Aar siden Fr. III kaldede ham til Sognepræst i Linaa, »men af Chr. Fischer er ieg lidet kiendt for prest; enddoeg ieg met en goed Sambvittighed tør fordre vidnesbyrd, huorledes ieg mig i leffnet och lærdomb har forholdet, medens bemeldte Guds menighed har værret mig betroet«. Han paataler atter, at han ingen Tiende har faaet. Og heller ikke Offer »som mine Formend nyt haffuer«

i Lensmændenes Tid. Han berømmer disse for den »liberalitet« de »beteede« Præsterne med, hvad der endnu »med Berømmelse er i Folks minde«. Jakob Fogh maa »med væmodighed beklage, at hans løn ham saaledes misundis«. Og han paaberaaber sig — ligesom i sin Tid Niels Serup — den Riber Artikel fra Kristoffers Tid og endvidere Fr. III Forordning af 1666, der siger, at de af Kronen solgte Ladegaarde skal svare Tiende til Præsterne. Ja, han bliver endogsaa helt højtidelig og mener, at han i denne Sag ogsaa maa tænke paa sine Efterfølgere i Embedet, »som kunde Meledicere¹⁾ mig i graffuen, naar der aff en waane (Vane) var vorden en Ret«, og at Chr. Fischer tillige forsér sig mod »Guds lou, som forbyder at tilbinde Munden paa Oxen som terscher«.

Han (Jak. F.) har hidtil tiet, fordi han hellere vilde lide nogen Uret »end talle paa noget, som kunde verre imod«. Men han har haft »liden tak derfor«.

I denne Klage tager Præsten to nye Ting med. Chr. Fischer har »for ungefer 6 Aar siden hemmelig ladet sig copulere med sin førige Sal. hustru²⁾ af en fremmed prest uden Sougnet och herredet paa Silkeborg, som dog hører til min menighed«. Og Jakob Fogh har ved den Lejlighed ikke modtaget den Ydelse, der ved Vielse paa Kongebrev tilkommer ham som den »ordinaire« Sognepræst.

Dernæst har Chr. Fischer ladet sin Kone begrave, ogsaa uden Jakob Foghs Medvirkning. »Den anden acht er mig den forunderligste«, siger denne, »at da hans hustru døde aaret effter, hand da førde hende bort fra Silkeborg u-begraffuen och uden nogen lig-

¹⁾ vistnok maledicere (bagtale. Latin).

²⁾ Vinhandlerenken.

Ceremoni lige offuer til Kiøbenhaffn«¹⁾, »och icke fremviste nogen kgl. tilladelse, beteede sig icke heller I Rengiste maade mod mig, som den Sal. Quinde udj sin Suaghed paa Embedets vegne haffde betient. Jeg vill Indtet talle om Kirchens Rettighed til huill — (ulæseligt) — — — Iche heller om de Kiercher huis Klocher, ja End och udj Et fremet læn han loed Ringe met Medeltid hand Søgte landvejen met den døde«. Jakob Fogh ønsker gerne at se de Kongebreve, der giver ham Tilladelse til sligt. Og saa lader han tilslut Fischer høre, at han intet Offer har givet ham i 1665 og 66 og Anno 1667 kun 1 Rdl. til Jul, Paaske og Pinse intet.

Sagen om Klokkringningen afstedkom en Del Vidneførsel. Jakob Fogh møder frem med Poul Lauridsen i Dallerup, som »sværger ved sin helligens Æd at forgangen Sommer i hiehøst var 6 Aar, da kom Chr. Fischers Bud fra Silkeborg til hans Gaard og begieret aff ham, att han vilde Ringe Dallerup Kierches Kloch medlertid Velbemeldte Chr. Fischers Sal. Hustrus lig kom igjennem Dallerup. Og der blev saa ringet til de kom offuer Dallerup Marchskiel med Liget«. Og hverken han eller Kirken fik noget for det, skønt Fischers Tjener havde lovet det.

Chr. Fischer lader den før omtalte Hans Cortsen rykke i Marken mod Jakob Fogh, paa stemplet Papir. Han kalder Præstens Indlæg for en »ufornøden witløfftige pretention«. Chr. Fischer har, siden han kom til Gaarden, givet Præsten i Linaa det, han plejer at faa. Og han nævner saa her den Genant, som tidligere fra Slottet er tillagt de fire Præsteembeder i Egnen. Og han ved ikke, at hans

¹⁾ Hun blev begravet i Holmens Kirke.

Husbonde behøver at svare Præsten mere. Naar denne saa endda havde kommet med en »Ansøgning i Venlighed«, men her kommer han efter 11 Aars Forløb med »Proces och Rettergang« og »ideligen søger at forfølge«. »Om dette for en Affection kand Estimeres remitteres til alle raisonnables videre befindende«. At Chr. Fischer »ved sin Sal. Hustru haffuer sig i huset paa Silkeborg ladet sammen veye (vie) er sked Effter Kongens Tilladelse och christelig Skik och Maner«, og det mener han ikke, Præsten efter saa mange Aars Forløb bør paatale. Og hvad Klokkringningen angaar, da har han ogsaa her Kongens Tilladelse, og han har hverken skriftligt eller mundtligt forlangt Kirkeværgen til at lade ringe. Og selv om saa var, burde denne forlængst forlangt Betaling herfor. Endelig lader han Jakob Fogh høre, at han tidligere har stillet sig paa en mere venskabelig Maade overfor Herskabet. Da Fischers Hustru i sin Tid døde, havde »Hr. Jacob Sielff met mange andre got folch gjort den Sal. Quindis lig den Ære och geleidet det til Aarhus«.

Ang. Højtidsofferet paastaar Hans Cortsen, at Chr. Fischer har »saalenge hand har boet och holt hus paa Silkeborg« tillige med Folk og Tyende søgt Linaa Kirke og »Hr. Jacob for deris Sognepræst tilbørligen actet och æret og ofret til ham ved alle Højtider enhver efter sin Evne och Velchor«.

Trods alt kraftigt Forsvar dømmes Chr. Fischer til at betale Tiende til Jakob Fogh. Hvad det angaar, at Fischer har undladt at ofre til Præsten ved Giftermaalet og Begravelsen, da vil Dommeren ikke have med det at gøre, men henviser det til de »tilbørlige steder«. Maaske mentes her en gejstlig Ret. Men Højtidsofferet skal være, som det sømmer sig for »en

proprietær«, og være et »reputerligt Offer, som hand sielf agter at suare och haffuer Ære af«. Hvis han ikke tager dette til Følge, maa han rette sig efter Kong. Maj. Forordning angaaende Offer.

Man ser, at Jakob Fogh i alt væsentligt har beholdt Valpladsen.

Samme Aar er Præsten ude efter Herremanden i endnu en Sag. Her drejer det sig om et Par Huse mellem Silkeborg Mølle og Kro, som Fischer har nedbrudt og ladet deres tilliggende Jord lægge ind under Ladegaarden. Det er Morten Tømmermands Hus og Glarmesterhuset. Og Jakob Fogh har derved mistet et Par Tiende- og Offerydere. I Sagen, som Præsten anlægger, vidner i dennes Favør en hel Række Linaa Mænd. De fastslaar, at der har ligget to Huse, da Fischer »bleff Silkeborg mægtig«, men at de nu er nedbrudt. Og paa Herremandens Side optræder hans Fuldmægtig Hendrik Hendriksen og forklarer, at Husene laa hans Husbond »til Fortræd«, men at de er opbygget paa den anden Side Møllebroen. Hvad denne Sag ender med, har jeg ikke kunnet finde, men det er højst rimeligt, at Jakob Fogh atter her har banket Herremanden af.

Det er vel ikke usandsynligt, at disse Stridigheder mellem Præsten og Fischer har haft Indflydelse paa dennes Behandling af Jakob Foghs Svigermoder under Sagen om Slægtens Gaard i Linaa.

Lad mig her tilføje, at Forholdet mellem Jakob Fogh og Chr. Fischers Eftermand paa Silkeborg, Broderen Daniel Fischer, sikkert heller ikke har været det bedste. I 1681 faar denne kong. Tilladelse til at lade sig betjene af en anden Præst end Sognepræsten. Og det er vel sandsynligt, at Jakob Fogh heller ikke har faaet Lov at medvirke, da Daniel Fischers første

Hustru »den vel-oc dyd-ædle Else Linde Seig. Daniel Fischers Kierriste døde effter Barns Fødsel« og 1689 blev indsat i det Fischerske Ligkapel i Linaa Kirke.

I 1678 støder Jakob Fogh sammen med Ejeren af Søbygaard, Jens Poulsen, Fader til hans Efterfølger i Embedet, Clemen Poulsen. Det vil imidlertid føre for vidt at komme nærmere ind paa denne Sag, som tilmed er ret uklart refereret i Tingbøgerne. Her blot saa meget, at Jens Poulsen, der har købt Tiende og Kaldsret til Linaa Kirke, synes at have brugt mindre fine Midler under Købet — saaledes drukket et Par Bønder fulde for derigennem lettere at kunne opnaa deres Underskrift paa visse Dokumenter — og det er nok hans Optræden her, Jakob Fogh paa Bøndernes Vegne for Retten paataler. »Forat Sandheden kan komme for en Dag og ikke bøje af for denne, som Prokuratorerne plejer at gjøre«, siger Præsten djærvt. Jens Poulsen anmoder Jakob Fogh om at passe sit Embede i Stedet for at tale andres Sag i Retten. Og han beder denne drages til Minde »hvorledes Hr. Jacob Fogh greb ham an her i Retten med u-lyde, da han vilde føre sin Vinde (Vidne)«. Det kan vel paa Nutidsdansk betyde, at Præsten har skældt ham Huden fuld. Sagen ender, trods Jakob Foghs Assistance, med, at J. Poulsen beholder Tiende og Kaldsret.

1681 har han atter en Tingstrid. Laurs Andersen Bund (Bonde?), Sorring, klager for Tinget over, at Hr. Jacobs, Hr. Gotfreds¹⁾, Bertel Vorms og Jens Piesens Tjenestekarle samt Søren Nielsen og gamle Anders Høg for 3 Uger siden var i Høngers Mose, som ligger i Bjarup Skov, og tog og bortkørte mod hans Vilje nogle Tørv, som han paastaar tilhørte ham.

¹⁾ Gotfred Sander, en Cornet, som boede i Linaa.

Jakob Fogh fastholder imidlertid, det er hans, og han skal »nok svare dertil med Dokumenter och Vidnesbyrd«. Det er en Skjelstrid, det her er trukket op til, og i den Anledning opfriskes en Sandemands Gang af 1654, hvor der blev sat Skjel mellem Bjarup Mark paa den ene Side og Nabobyerne: Sorring, Buttrup og Wolstrup, paa den anden. Sandemænd fra begge Sider »kundgjorde for thing og things Vinde deres Thou«. De begyndte ved Ørvad, »saa nær op ved same Bech til den Sigfald som løbber øster aff same bech, saa gich de øster ad same Sigfald i den norder och vester side i dend Moese land der sat dj threj stien, saa gich de nør derfra til dend dale munde der sat dj threj Stien, saa gich dj nør ad Same dal och Satte threj stien i mellum thou stien Røgel, saa gich de nør op til skou Ousset der grimet (mærkede) di en Eg o. s. v.«

Og 8 Dannemænd vidner, »at i Ret och Guds Sandhed er det det rette Skiel mellem Gundholt och biarup skou«. Der føres nu yderligere en lang Række Vidner fra begge Sider, og der er Synsmænd ude for at eftergaa de gamle Skjel. Hr. Jakob er stadig fremme i Fronten, og da det synes, som om Sagen vil gaa ham imod, bebrejder han Synet, at det ikke er fuldt paalideligt i sin Kendelse. Og han faar under Stridens Forløb Lejlighed til at afgøre et andet Mellemværende med L. Bund. Det er angaaende noget Korn, denne har taget hjem fra Marken, før Præsten fik talt og kontrolleret, hvormeget han af dette skulde have som sin Tiende. Hvorledes Tørvestriden ender, ved jeg ikke, da Tingbogen her har et Hul paa 14 Aar. I disse 14 Aar kan han have haft mange Sager løbende.

I 1695 er han fremme paa sine Annexbønders Vegne. De er blevet indstævnet af deres Husbond, ved Her-

redsfoged Mathias Friis, for Arbejdspenge. Ogsaa denne Gang har den Linaa Præst optraadt kraftigt i Retten og sagt drøje Ting til højre venstre. Amtsstuen i Skanderborg, som ogsaa er indblandet i Sagen, lader han høre, at den undertiden har ladet sig i Skat betale en, to, tre Gange, og han forekaster samme Stue, at Brevene fra Rentekammeret, som den fremlægger »ikke siunes adt verre ret orriginale«. Hvorledes han er sluppet fra sine øvrige Paastande, ved jeg ikke, men Bøndernes Sag førte han godt til Ende. Han er i det hele taget flere Gange ude paa Annexbøndernes Vegne.

Sidste Gang, vi træffer ham for Skranken, er i 1699, Aaret før hans Død. Da er han ude paa egne Vegne efter nogle Mænd i Pastoratet for »vedborget« Korn og Arbejdspenge.

Jakob Fogh har altsaa været en Stridens Mand; men sikkert ogsaa en Mand med betydelig Retfærdighedssans. En enkelt Ting kunde dog synes at tale herimod: den ulovlige Skovhugst, som han — se Afhandling I om Skoven — har brugt. Men det er ogsaa kun tilsyneladende. Alle huggede nemlig ulovligt i de Tider, lige fra den højeste til den laveste. En Oberst Preen, som i de Aar boede paa en Gaard i Linaa, blev taget i det. Retten til at behandle sin Skov uden Kontrol var gammel, og de nye Forordninger herimod ansaas foreløbig som uberettigede Indgreb i den personlige Frihed.

Man faar i det hele taget gennem det, der kan samles sammen om Jakob Fogh, et Indtryk af, at han har været en Personlighed. Naar man ser paa hans faste og klare Haandskrift i Kirkebogen — der er begyndt i 1683 — maa man uvilkaarlig slutte, at det har været en djærv Mand, der førte den Pen. Og der

kan sikkert ogsaa læses noget ud af det klangfulde Latin, hvormed han indvier Kirkebogen:

Munda me miserum! Miserator maxime mundi,
Mortiferam massam mundificato meam¹⁾.

Eller af det, der staar over de dødes Rækker:

Da mihi, Christe, dies cave numerare volantes,
da mihi velle mori, da bene posse mori²⁾.

Der er jo dyb Alvor i dette, og det har sikkert ikke været en Dussin-Præst, der har skrevet det. Der klinger ogsaa noget varmt gennem adskillige af de Adjektiver, hvormed han ledsager Dødsanmeldelserne.

»Niels Pedersen Møllerup, den redelig Dannemand døde den 12te Dec. 1683«. Der er noget af en Honnør i dette »redelig Dannemand«. Og da Degnen i Byen dør 1686, skriver han »gamle Christen Degn«. Dette »gamle« lyder godt. Og jeg synes, der er en Klang af Ærbødighed i det »dydige og Gudelskende« hvormed han betegner sin gamle Svigermor, da hun dør i 1688. Og man ligesom hører Præsten sukke dybt, da han ved sin Datter Mergretes Dødsfald skriver »min eneste kære daatter Mergretes«, eller da han som tidligere anført — ved Hustruens ulykkelige Død i Limfjorden siger »min kære dydige Hustru«.

Jakob Fogh dør 1700 og er jo sikkert — ligesom vel ogsaa hans to Formænd — begravet paa Linaa Kirkegaard.

9. Clemen Jensen Poulsen (1700—1756).

Efter Jakob Fogh bliver Magister Clemen Jensen Poulsen Præst i Linaa. Hans Fader var altsaa den tidligere omtalte Jens Poulsen, Kammerassessor eller

¹⁾ Rens mig ulykkelige! Du, der mest af alle ynkes over Verden, rens mit forkrænkkelige Legeme.

²⁾ Giv mig, Kristus, omhyggeligt at tælle de flygtende Dage, giv mig at ville dø, giv mig at kunne dø godt.

Commerce-Assessor, som Treschow i »Danske Jubellærere« kalder ham. Hans Moder hed Maren Madsdatter.

Der foreligger adskillige Oplysninger om hans Brødre: Landsdommer, Etatsraad Mathias Poulsen, som fik Søbygaard efter Faderen, Præsten i Saxild, den lærde Samler og rige Poul Poulsen, samt Niels P. til Gunderup og Johan P., som boede hos Broderen Mathias paa Søbygaard, men jeg nøjes her med at nævne deres Navne. Og om Søsteren Anna skal jeg blot meddele, at hun var gift med Thomas Fischer til Allinggaard.

Clemen Poulsen er født paa Søbygaard 1675.

I Treschows »Danske Jubellærere« fortælles om Cl. Poulsens Uddannelse »— — Efter at han hjemme havde været under privat Information, blev han i sin Alders 15de Aar, 1690, sat i Fredericia Skole« (sammen med Broderen Poul), »hvor han under den berømmelige Rektor G. Serup, som siden blev Professor i København, gjorde i tvende Aar saa god Fremgang, at han 1692 blev dimitteret til Academiet. Efterat han havde taget sine Examina blev han Informator for den unge Foscham, og da han Aar 1700 var bleven Magister Philosophiae, besluttede han at reise udenlands, men da han stod færdig til at udføre sit Forsæt, blev han i det samme kaldet til Sognepræst for Linaa og Dallerup Menigheder — —«.

Som man vil erindre, fik Assessor Jens Poulsen i 1678 Kaldsret til Linaa Præstekald. Assessoren er imidlertid død, men hans Enke beholder Kaldsretten, og hun benytter den til at skaffe Sønnen Embedet.

Wiberg noterer om Cl. Poulsen, at han ejede en Tønde Guld, hvilket nok er det samme som 100000 Rdl. En gammel Mand i Møllerup, Søren Sørensen, har i min Barndom ogsaa fortalt om de 100000 Rdl.

Maaske baade Wibergs Kilde og den gamle Mand har overdrevet, men det er sikkert udenfor al Tvivl, at Cl. P. har været en meget rig Mand. Hans Part af Søbygaard, som blev ham afkøbt af Broderen Mathias, har repræsenteret en stor Sum. Ved Moderens Død har han sikkert faaet Arv efter hende. Hans Hustru har vist ogsaa bragt ham Penge. Et betydeligt Aktiv havde han indtil 1721 i Linaa Kirke-tiende, som han da solgte for den i de Tider betyde-lige Sum 1119 Rdl. Han har ejet en Del Huse og Gaarde og Panter i Ejendomme. 1721 sælger Kapt. Johan Jacob Leyer til Rørbech Cl. P. en Part af en Gaard i Svejstrup Sogn, Fruergaard, for 40 Rigdl. Croner og samme Aar afkøber han Sognepræst i Jelling, Mouritz Høyer, en anden Part af samme Gaard for andre 40 Rdlr. Endvidere har han et Gælds-brev paa Justitsraad Helverschou paa 338 Rdlr. med Underpant i en Gaard i Skyum Sogn i Hassing Her-red. I 1701 omtales Cornet Gotfreds Gaard i Linaa, som »Præsten nu i Leje haver«. I 1712 synes han at have ejet en Gaard i Alling. Ved Deling af Skovene i Linaa Sogn 1720 ses det, at Cl. P. foruden Præste-gaarden med dens Skovtilliggende har haft en »Ejen-domsgaard« med Skovstykker til, baade i Raaballe, Storskoven, Sejs Skov, »Kielling Vie« og Hesselskoven. En Skovsag af 1713 viser tillige, at han har et Skov-skifte »mellem skalmøese og Gunholt«, d. v. s. ude i Bjarup. Han har ogsaa ejet Huse i Linaa. I 1743 køber han af Provst Søren Ottesen i Røgen 3 Gade-huse, som morsomt nok beboes af 3 Brødre, Søren, Niels og Christen Christensen.

Om Clemen Poulsen i det hele taget har forvaltet sine store Rigdomme smukt og værdigt er ikke helt let at afgøre. Der foreligger dog et Par Beviser paa,

at han til Tider har villet udrette noget godt med sine mange Penge. Han har jo sikkert med Hensyn til Kundskaber og Intelligens staaet adskilligt højere end sin Omgangskreds og Egnens andre Præster, i al Fald de ældre blandt disse. Hans Magistergrad og hans Planer om at uddanne sig yderligere ved Rejser i Udlandet kan tyde derpaa. Og han har ogsaa haft Interesse for det menige Folks Oplysning, og i al Fald i nogen Maade været optaget af det Oplysningsarbejde, der netop i hans Tid rørte sig Landet over, ikke mindst hos Godsejerne. Sammen med nogle Medlemmer af den Fischerske Familie, som jo var sammengiftet med den Poulsenske, rejste han en Skole i Linaa. I en Indberetning af 1716 om Skolevæsenets Tilstand til Provst Grønbech i Røgen skriver Cl. Poulsen:

»— at der for Linaa Sogn er indrættet her i Linne Bye, som dem sielf er vitterligt, een Schole, som det ganske Sogen magelig kand søge, som betienies af en Studioso og er giffuet til dend af Seignr. Christian Fischer¹⁾ til Silkeborg og hans Sl. Søster Tre hundrede Rixdaler af Sl. Mette Fischer hundrede Rixdaler af Madam Fischer til Matstrup og af mig sielf To hundrede Slettedaler af huilchen Capital som er Six hundrede Rixdaler²⁾, Renten aarlig gifues til Schol Mesterens løn och Scholens Vedligeholdelse«.

Denne Fischer-Poulsenske Skole, som Cl. Poulsen vel saa har ydet 100 Sletdaler til — just ikke nogen imponerende Sum for en Mand paa 100000 — vil jeg senere, under Omtalen af Skolen i Linaa, komme tilbage til. Her skal blot noteres, at den bestod i kun 4 Aar, til 1720. Da solgte Chr. Fischer Silkeborg til

¹⁾ Søn af Daniel Fischer.

²⁾ Det bliver ikke fuldt 600, da en Sletdaler er kun 4 Mark og en Rixdl. 6 Mark.

Kronen, og denne byggede saa en af de saakaldte Rytterskoler i Linaa. Den Fischer-Poulsenske Skole blev da, ved Fundats af 1730, indrettet til Hospital¹⁾. Det laa øst for Kirken ved Voel-Vejen, med denne mellem sig og Kirkegaarden. Jeg husker endnu fra min Barndom et langt Bindingsværkshus her med det Fischerske Vaaben over Døren. Det nedbrændte senere, og et grundmuret Hus blev opført paa Tomten. Hospitalsfundatsen meddeler, at det til en Begyndelse fik tillagt 800 Rdlr., hvoraf Fischer og Cl. Poulsen gav hver det halve. Senere blev Kapitalen forøget med 66 Rdlr. 4 Skl., som Daniel Fischers 2den Hustru, Ane Mikkelsdatter, havde givet til gudeligt Brug. Og samme Dame skænkede yderligere en Kapital paa 100 Rdlr., hvoraf Renterne skulde bruges til Hospitalets Vedligeholdelse. Lad mig her af Fundatsen føje et Par Ting til: Hospitalet blev forsikret i Grønbæks Kongetiende, og Renten, 5 $\%$, skulde betales de 4 Lemmer med 10 Rdlr. til hver. Understøttelsen falder 2 Gange om Aaret, nemlig ved Paaske og Mikkelssdag.

De 4 Lemmer antages af de mest trængende i Linaa Sogn. Dog er det ikke udelukket, at ogsaa andre kan komme i Betragtning.

De, der antages, skal være uberygtede og ikke være befængte med smitsom Sygdom og medbringe Klæder til en Seng samt en Ligkiste.

Lemmerne maa ikke føre et forargeligt Liv. Sker dette, skal vedkommende paamindes af Præsten, og viser dette sig uden Frugt, bliver Udvisning af Hospitalet Følgen.

En anden Gang havde Cl. Poulsen Pungen fremme

¹⁾ Med Bolig for 4 Fattige.

for at støtte en god Sag. At han ikke fik den aabnet, var ikke hans Skyld.

Der stod i de sidste Aar af 1740erne en lang og bitter Strid i Mollerup, en Strid, som, hvis den blev opredet i alle sine Enkeltheder, vilde give et godt Billede af en vis Side af Landsbyens Liv. Her kun dette om Sagen:

Den tidligere omtalte rige Laurs Nielsen i Mollerup har et Par Engskifter ude ved Tved ind mod Kalbygaards Skjel i Hyrdeengen og Haugkrogen, som han rundhaandet lader de øvrige Bymænd tage en Del af Afgrøden af, medens han dog holder dem i Minde, at han har Ret til den hele. Saa dør Laurs Nielsen, og Bertel Rasmussen, Linaa, som er gift med hans Datter, faar Svigerfaderens Gaard. Han driver Studeprang og har selv Brug for Høet paa Engen, og han forbyder da de andre Bymænd at tage Høet. Herom rejser sig saa Striden. Søren Mogensen, som synes at være gammel Borger i Byen, gaar i fuld Tilstand — »han var druchen eller havde en fuld Sniser«, siger Tingbogen — løs paa Bertel R. ved Gadestævnet udenfor dennes Gaard og kalder ham »en Skielm« og lader ham vide, at siden han kom til Byen »har der ingen Enighed været mellem Bymændene«. B. R. svarer, at S. M. kan selv være en Skælm, til »du beviser mig det«, og han kalder dertil S. M. for »hundsfot«, hvorfor S. M. kvitterer ved at sige: »ja, du er dobbelt hundsfot, thi du skamfutter hver Mand, en for en anden«. Sagen udvikler sig derhen, at Bymændene en Søndag Morgen kører ud paa Engene og tager med sig hjem det Hø, B. R. har slaaet. Striden kommer for Retten og verserer som sagt i flere Aar. Ved et Møde i Bertel R.s Gaard mellem Parterne er selveste Amtmand Trappaud, Regiments-

skriver Moldrup, nogle Bønder fra Skorup og Voel og vist ogsaa Cl. Poulsen tilstede for at mægle. Her opnaaes foreløbig Enighed mellem Parterne derved, at S. M. lover at tilbagekalde sine Skældsord og betale 15 Daler til Sagens Omkostninger. Da disse 15 Dlr. er paa Tale, tilbyder Cl. Poulsen at betale de 5 af dem for at lette Byrden for S. M. Men han slipper desværre med Løftet, da S. M. senere fortryder Forliget og fragaar det. Hvad Enden paa Sagen bliver, ved jeg ikke, da her atter findes et Hul i Tingbogen, et Hul paa 6 Aar.

Jeg vil nødig tro om Magister Clemen, at dette skulde være de eneste Tilfælde, hvor han har vist sin Offervillighed, men jeg har ikke kunnet finde flere. Derimod ses det, at han adskillige Gange har ydet Laan i Penge og Korn. I 1711 laaner han Niels Vestergaard i Skjellerup 40 Rdlr. mod 2 Rdlr. Renter om Aaret og — Pant i hans nyopbyggede Hus. Skoleholderen Otto Jensen i Toustrup og Degnen Arhner i Linæa har han laant henholdsvis 100 og 150 Dlr. o. s. v. Men hvor meget Hjærte der har banket i den Hjælpssomhed, melder Tingbøgernes gule Blade jo ikke noget om. Derimod fortæller de uden noget formildende Skær flere Gange, at Præsten har tyet til Rettens Hjælp for at faa sit Tilgodehavende hjem. I 1709 stævner han Jens Bertelsen Skræder for 12 Skpr. Rug, han har faaet Aaret forud. Og han vil have dem tilbage i »got ydeferdig Korn eller Penge efter indeværende Aars Capitels Kiøb«. I 1710 stævner han Søren Sørensen i Skjellerup ogsaa for laant Korn, 1 Td. 4 Skp. Havre samt 3 Aars resterende Plovhavre, Søren Christensen ibid. for 4 Skpr. Havre og 2 Mark i Penge, Rasmus Busborg og Chr. Bomholt i Linæa for ulovl. Skovhugst — der er for Resten

flere Skovhugst-Sager, han lader Retten tage sig af — og i 1728 en hel Del Linaa Mænd for Restancer af forskellig Art o. s. v.

Det kan maaske være, at det inddrevne kun er en ringe Part af det, han har tabt; men jeg vil just ikke sige, at det klæder en Mand — og tilmed en Præst paa en Tønde Guld — at tage sine Penge og Naturalier paa den Maade.

Der forefalder ogsaa i 1709 en Offersag, som ikke pynter paa Magister Clemen. Især derved, at den er et Mellemværende mellem ham og en Nabopræst, Søren Ottesen Grønbech i Røgen. Major Bornech til Lavengaard — hvem vi maaske senere vil komme til at omtale — faar en Datter, Jomfru Marie Bornech, gift med Magister Hans Clausen¹). Offeret, der falder i Linaa Kirke, hvor Parret blev viet, gør Grønbech Fordring paa, fordi Majoren har boet i Farre, før han flyttede til Lavengaard. Og han beviser sin Ret bl. a. ved Hjælp af et Par Degne, som med oprakte Fingre sværger, at Majoren har været til Alters i Sporup Kirke paa et Tidspunkt, der beviser, at han er Røgen-Præstens sikre Bytte i Offersagen. Denne behandledes i Provsteretten og falder ud til Fordel for Grønbech. Om Cl. Poulsen iøvrigt ved kirkelige Begivenheder, hvor Menigheden skulde op med Pungen, har fordret rundeligt og paa Slaget, ved jeg ikke. Kun i et Tilfælde kender jeg Prisen paa en kirkelig Handling. Der falder da til Præsten i Linaa for en Ligprædiken, han har holdt i Alling, 2 Rdl. 2 Mark. Om det er Taksten for det Arbejde i Linaa, ved jeg ikke. Og selv om jeg vidste det, vilde jeg jo ikke kunne afgøre, om det er lidt eller meget.

¹) Født 1676. Hører i Aarhus. 1707 Præst i Gimminge, Randers Amt.

At Cl. Poulsen i Sager, hvor hans Ret blev gaaet for nær, kunde træde kraftigt og bestemt op, viser en Skovsag, han i 1713 havde med Kromanden i Linaa, Jens Hagensen, en mægtig Mand — som vi senere vil komme til at beskæftige os med — og af den store Hagensen-Slægt, som i de Aar sad inde med Ry og Silkeborg Møller. Præsten har givet en Mand fra Sorring Lov at tage et Træ i det tidligere omtalte Skovskifte »mellem skalmose og Gunholt«. Men da Manden kommer for at tage Træet, holder Jens Hagensens Vogn der, og dennes Folk hugger løs paa Bøgen for at køre den hjem til Kroen. Sorring-Manden gaar da straks til Linaa og klager sin Nød for Præsten. Denne lader to Mænd gaa til Jens Hagensen og spørge, »om det er med hans Villig og Videnskab, at hans folch og Vogn af hente bemelte Træ af hans Skov«, og Jens H. svarer ja.

Da lidt efter Jens H.s Folk: Drengen Hagen Hansen og Søren Busborg, kommer hjem med det sidste Læs, som var læsset med 3 Bøgeklov saa store, »at der kunde blive 2 hiulstocher i hver«, og kørte forbi Præstens Gaard, gik Cl. Poulsen ud og sagde: »heste og vogne beholder ieg, Indtil ieg haver talt med hagensen«. Og han beder S. Busborg at sige til J. H., at Præsten vil tale med ham. Men han kom ikke, og saa kørte de Vognen ind i Præstegaarden. Cl. Poulsen sender da atter Bud til Kromanden og lader sige, at enten skal han selv komme »eller give sin hiemmel til Kiende, saa kunde han faa bode hester og Vogn med sig tilbage«. Jens H. svarede hovent: »Præsten kunde beholde baade hæst og Vogn, thi hand Kunde Kiøbe sig en anden paar«. Præsten lod saa Vidner hente, som kunde »siune og vordiere hæste, vogn og træ«, og da det var gjort, blev det hele kørt hen til

Jens H. Hvorledes Sagen ender, er ikke rigtigt klart, men det hele beror vist paa en Misforstaaelse fra Jens H.s Side, saa hans Folk havde faaet fat i et fejlt Træ.

Det kan maaske interessere at høre, at de tre Bøgekævler, Vogn og Heste — »en brun blæset og en brun hæst» — takseres i 1713 til 20 Slettdaler.

Det kan maaske ogsaa her være paa sin Plads at fortælle, at Cl. Poulsen endnu i sin høje Alderdom, i 1764 — fire Aar før sin Død — er omhyggelig for sin Ret. Ved sin Efterfølger i Embedet, Gyberg, ligger han, sammen med nogle Mænd i Linaa og Sorring, i heftig Strid med Ejerne af Kalbygaard — først Laurs Danielsen og senere Christen Børsting — om Skellet mellem deres Skifte i Bjarup Mose — Skræderskiftet — og Kalbygaards Grund. Der tages Syn, gaaes Sandemands Gang, sættes »Skielpæle og 3de stien med Kul og flint« og det hele. Den 89-aarige Præst er endnu interesseret i denne Verdens Handeler.

Aaret efter sin Kaldelse til Linaa blev Clemen Poulsen gift. I hans Ægteskabsbevilling ($\frac{8}{1}$ 1701) — som betales med 50 Rdlr. ad pias causas¹⁾ — oplyses, at Hustruen hedder Maren Pedersdatter Hoffmann, og at hun og Cl. Poulsen er beslægtede i 3die Led. Ifølge Wiberg var hendes Fader Assessor Peder Hoffmann til Hammergaard og Moderen Johanne Hemmer.

— — At bedømme Cl. Poulsen som Præst er — ligesom for hans Formænds Vedkommende — ikke let. Dog har jeg her noget Materiale til Raadighed, ved Hjælp af hvilket der kan drages en Hovedlinje i hans præstelige Virksomhed. Den stærke genfødende

¹⁾ 25 Dlr. til Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn og 25 til Navigationsskolen paa Moen.

pietistiske Bevægelse, der netop i hans Præstetid arbejdede sig fra Tyskland ind over Landet fra Mænd som Spener og Francke gennem Hofpræst Bluhme, Schrøder, Brødrene Brorson o. m. fl. har Cl. Poulsen saa lidt som Egnens øvrige Præster, paa en enkelt nær, sikkert ikke været grebet af. Jeg slutter her ud fra Aarhus-Bispen Hygoms Skudsmaal til Egnens Præster i hans Visitatsberetninger fra 1740—41 og 47. Peder Hygom var sønderjysk Præstesøn, ligesom H. A. Brorson, og under Studierne i København sluttede han et varmt Venskab med denne og Broderen, som varede ned gennem Aarene, ogsaa da de alle tre sad som Biskopper i Jylland. Hygom var som Brødrene Brorson ivrig Pietist, og ud fra dette Standpunkt gør han et kendeligt Skel mellem Præsterne.

Clemen Poulsens Prædiken har ikke den rette Facon og Farve. Han siger i 1740 ret køligt kun dette, at han »prædikede ulasteligt«. I 1747 er Biskoppen igen i Linaa Kirke, og da hedder det om Præsten: »Prædikede samme Dag over Text »Du haver arbejdet for mit Navns Skyld og est ikke bleven træt«; hvilke Ord hand som en gammel Arbejdere forklarede og applicerede med god Forstand og Sammenhæng«. Det vil jo sige, at det var rigtigt pænt gjort af en gammel Mand, men heller ikke mere. Cl. Poulsen skal sikkert efter dette at dømme, indrangeres mellem de ortodokse Præster. Men fordi han ikke just er efter Hygoms Hoved, kan han jo godt have haft sine gode Sider som Præst og været en trofast Ordets Tjener. I Treschows »Danske Jubellærere« siges der om ham i 1753: Han berømmes for en god og alvorlig Mand, der flittigt har forrettet sit Embede og ført et anstændigt Liv og Levnet«. »God og alvorlig«. Det lyder jo ikke saa galt.

I 1740 siger Biskop Hygom da ogsaa, at Ungdommen i Linaa »fandtes noget bedre undervist end paa de to andre Steder« (Røgen og Gjern). Og det kan tilføjes, at Biskoppen mange Steder finder Ungdommens Kristendomskundskab i en sørgelig Forfatning. Cl. Poulsen synes altsaa at have gjort sig nogen Umage her. Paa allerhøjeste Anledning har Biskop Hygom i 1741 fremkaldt for alle Stiftets Sognepræster Indberetninger ang. Catechisations Øvelse, og denne Indberetning lyder for Linaa og Dallerups Vedkommende i Biskoppens Omskrivning saaledes: »Sogne Præsten Mag. Clemend Poulsen Skriver, at paa de Tider af Aaret, som baade Hand selv og de unge for Kuld har kundet taale at forblive i Kirken, er næsten hver Prædike Dag bleven i een af Kirkerne af ham selv holdt Catechisation, og at ikke Degnen eller Skoleholderne skulde blive derfra gandske afvandre har hand imellem ladet en af dem i sin presence informere de unge. Desforuden bliver hver Søndag paa Prædikestolen fra fastelavn til Martini et Stykke af Catechismo forklaret, med mindre der indfalder en Lig Prædiken, der betager Tiden. Med denne maade skriver Hand sig at have continueret i 40 Aar, og der foruden om Vinteren at have taget de unge i særdeleshed til Communionen, og da paa den Dag de gik til Skriftemaal holdet et examin med dennem, for derved at opvekke deres Devotion. I det Haab, at den tilvoxende Ungdom skulde gøre sig med tiden den almindelige Catichisme forklaring bekiendt, haver hand foræret til hver af Skolerne 12 Stk. men har derimod fundet faa forældre, der har vildet gøre den Bekostning paa deris Børn at købe den«.

Efter dette at dømme har den gamle Præst altsaa taget sig en Del af Ungdommen i sine Sogne. Der-

imod kan det vel nok forudsættes, at han ikke har været nogen Ven af de gudelige Forsamlinger, som Pietismen kaldte tillive, og som en Forordning af 1741 tager Sigte paa og klassificerer.

Hvis man kunde tyde det, der skete i Dallerup Kirke i 1711, Anden Paaskedag, vilde man maaske derved kunne faa et lille Indblik i hans Forhold til Menigheden og dennes Udseende i de Aar. Cl. Poulsen indstævner da Dallerup og Toustrup Mænd, fordi de under Oftringen har lavet Uro i Kirken. »Usømmelig alarm« kalder Tingbogen det. Et af Vidnerne i Sagen, Peder Nielsen, Toustrup Mølle, forklarer, »at da Mandfolchet var nesten Kommen i sinne Stole fra Offers da hørte han Mange glasser glimre paa gulvet, men hvem der Kast viste hand icke, dog kunde hand icke næchte at hand joe og Kastet et Styge glas paa Kirche gulvet«. Andre forklarer, at der ogsaa blev let og smaasnakket i Kirken, mens Glasset klingrede mod Gulvet. Maaske har det hele været en Slags Demonstration mod et eller andet, Cl. Poulsen har sagt i sin Prædiken; maaske en ret og slet Drengestreg. Tingbogen giver ingen Oplysning her, ligesom der heller ikke ses at være falden Dom i Sagen.

Manen har Clemen Poulsen sikkert ikke befattet sig med. I alt Fald har jeg ikke fundet noget, der tydede derpaa. Derimod har han — ligesom Jakob Fogh — ret hyppigt benyttet det offentlige Skriftemaal, særlig hvor det gjaldt Lejermaal, en enkelt Gang ogsaa for »Sacramentes Forsømmelse«. Der gaar næsten ikke et Aar i hans lange Præstetid, uden at der er et eller Tilfælde af den Slags. I 1706—14 og 15 hvert Aar hele seks. Der er holdt nøjagtig Regnskab over dem i Kirkebogen. Lad mig her indskyde den Oplysning, at det ofte er Soldaterne paa Ryttergodset,

de Linaa Piger ikke har kunnet staa for. Uniformen har altsaa, da som nu, haft en blændende Indflydelse paa Kønnen.

Rytterholdet, som laa paa Silkeborg Slot, har her ogsaa afgivet en Del Barnefædre. En enkelt Slægt er særlig stærkt repræsenteret, hvad de publice absolverede Kvinder angaar: den Busborgske. Især en Maren Busborg er ofte heran. En af Gangene maa hun dertil offentlig vedgaa, »at hun af en ubekendt Person paa Vejen til Viborg blev deboucheret«. Som allerede sagt er de religiøse Forseelser ikke nær saa hyppigt stillet i Gabestokken, men det forekommer dog en Gang imellem. 1694: Mette Suders »for Ordets oc Sacramentets Foragt oc Forsømmelse«. 1704: Anne Johansdatter for Sacramentets Forsømmelse. 1726: Rasmus Jensen for det samme o. s. v. Hvor langt op i Tiden det offentlige Skriftemaal er bibeholdt i Linaa Sogn, ved jeg ikke. Men med Aaret 1767, da Chr. Gyberg bliver Præst, indføres det ikke længere i Kirkebogen.

At Cl. Poulsen har været paa Vagt overfor sin Menigheds sædelige Forseelser er der flere Ting end det offentlige Skriftemaal, der tyder paa. Saaledes bl. a. et Tilfælde, hvor han hidkalder den verdslige Rets Bistand for at skaffe Klarhed. Tingbogen refererer med uforfærdet Ligefremhed, hvad det dydigt indignerede Ægtepar, Søren Busborg og Kone, har iagttaget hos en Naboerske gennem et Hul i Væggen. Heldigvis viste det sig her, at Ægteparret har faret med løs Snak. Senere anklages samme Hr. Busborg for Resten for »usømmelig og ukristelig ord, som af ham skal være talt ved en Ildebrand«.

At Cl. Poulsen rent borgerlig set har været uangribelig og en anset Mand, er der ikke Tvivl om.

Ganske vist forekommer ogsaa hans Navn — ligesom Jakob Foghs — i Sager som ulovl. Skovhugst, saaledes i 1747 ang. en Bøg til 4 Læs, han har hugget i Haldved Skov — der har altsaa endnu den Gang været stor Skov paa de nu ganske nøgne Bakker — og i 1705 synes han at have beordret en Del Linaa Mænd til at hugge ulovligt i »Professorskoven i Vester Bachwed«. Men den Slags sætter nu — saa lidt som tidligere — ingen Plet paa Manden. De utallige Skovsager, som Tingbøgerne gennem Aarhundrederne refererer, beviser, som allerede sagt, klart, at de styrendes Moral her endnu ikke var blevet Folkets.

Heller ikke maa man tillægge det nogen Betydning, hvad det offentlige Omdømme af Manden angaar, at han er indblandet i en Sag om ulovlig Ølsalg og Brændevinsbrænding. I 1705 er Kromanden Jens Hagensen i Linaa ude med en Klage over Folk i Eggen, der med Hensyn til Øllet og Brændevinen gaar ham i Næringen som Kromand. (Vi vil senere komme til at beskæftige os med denne Sag). Blandt disse er ogsaa Cl. Poulsen. Jens Hagensen fører selv sin Sag for Retten og tilspørger bl. a. Vidnet Laurids Kiær, »om det ikke er ham bevist, at Erværdige Mag. Clemend Poulsen Sogne Præst i Linne, udj Lenne Sogn haffer solt øll och brendevin siden han der blef Præst och om han icke haffer haftt Øll udj Laven Bye at selge til udtapning hos Søren Corporal saa och om icke bemelt Sogne Præst haffer holt eller ladet førre Øl til udtapning til Ane Rasmusdatter Vestergaard, som nu haffer Jens Nielsen Snedker och er nu boendis I Præstens Hus i Linne By?«.

Laurids Kiær »vandt med Ed«, »at han kunde icke nægte det«. Og andre vidner, at Søren Corporals Hustru havde sagt: »Tønden er kommen, og Præsten

vil have Penge derfor«. Cl. Poulsen har altsaa ligefrem drevet et lille Ølbryggeri i Præstegaarden og haft Udsalgssteder baade i Linaa og Laven. Og dog ses det ikke af Tingbøgerne, at han er kommet i noget Uføre for den Sags Skyld. I Sagen er nemlig mange flere end Præsten indblandet. Det kan næsten se ud, som om alle bryggede, brændte og solgte. Det har sikkert ikke i nogen Maade kommet Præsten til Skade paa hans gode Navn og Rygte, at han karrambolerede med Loven i de ovenanførte Sager. Han har været en Mand som Menigheden raadspurgte og betroede sig til. Det er der adskillige Ting, der vidner om. 1705 dokumenterer nogle Skellerup-Mænd af Broch-Slægten ved Hjælp af Attest fra Clemen Poulsen, at de er Arvinger efter Andreas Broch, der er død i Batavia i hollandsk Tjeneste. Samme Aar mægler han mellem Chr. Fischer paa Silkeborg og en Bonde i Skellerup, der fæster et Hus af denne, saa at Hoveri-forpligtelsen udgaar af Fæstebrevet. 1709 tager han sig af Skifte og Deling efter »afgangen Olle Jensen Hollender i Lenne«. I Resenbro sad som Bromand i de Aar en vild, drikkende, gammel Soldat, Thomas Sørensen — som jeg i en tidligere Afhandling allerede løselig har omtalt, og som jeg ogsaa andesteds har beskæftiget mig med. Da denne bliver sin Kone for uregerlig, paakalder hun Cl. Poulsens Hjælp. Der bliver bedet for ham i Kirken, og da dette ikke frugter, træder Præsten til og faar ham fjærnet¹⁾: O. s. v. Meget tyder paa, at Cl. Poulsen har i mange Stykker været sin Menigheds Tillidsmand. Om han har været, hvad man nu om

¹⁾ I 1712 har den tidligere omtalte Rasmus Soelgaard i Fuldskab skældt Kromand Jens Hagensen ud i dennes Hus. Cl. Poulsen gaar i Forbøn for Synderen, som takker ham for det.

Dage kalder en folkelig Præst, en Mand, der jævnt og ligefremt blandede sig med Bønderne, sad for Bordenden ved Gilderne og skar Stegen for o. s. v., er ikke nemt at afgøre. Jeg vil næsten ikke tro, han har været af den Slags. Præsternes Udlaan af Kone og Døtre som Faddere ved Barnedaab i Menigheden kan undertiden pege i Retning af Folkelighed. Men Præstekonen Maren Hofmans Navn findes ikke et eneste Sted i den Forbindelse, og da Cl. Poulsen var barnløs, kan hans Døtre ikke komme til at fortælle noget i denne Sag. Kun et eneste Sted har jeg truffet noget, der berettiger til at bringe Cl. Poulsens Navn i Forbindelse med Bondens Liv i Fest. I Skifteprotokollen for 1740 har jeg i et stort Bo i Haarup — Rytterbonden Rasmus Nielsens — fundet »fire Sølskeer med Nafn Clemen Poulsen, Maren Hoffmann«. Det er formentlig Brude- eller Sølvbryllupsgaver fra Præsteparret i Linaa til Rasmus Nielsen (hvis Slægt endnu sidder i en Haarup Gaard). Udensogns har jeg fundet Cl. Poulsens Navn opført blandt Fadderne i Alling-Tulstrup Kirkebøger. I 1738 fadderer han for Præsten Glahns Barn: Hendrik Christoffer Glahn, sammen med Madam Fabich, Gjern, Fru Sommerfeldt, Alling (Glahns Formands Enke), Hr. Jens Spliid, Skorup, og Hr. Peter Fabich, Gjern. 1740 er han igen Fadder hos Glahn for dennes Søn Abel Christian sammen med Præsten i Dover-Venge, Niels Møller Friis og Hr. Jens Spliid i Skorup. Og endelig i 1753 samme Sted for Datteren Benedikte Marie i Selskab med Hr. Winding, Skorup, Sr. Christoffer Glahn (Præstens Fader, tidligere kongelig Kok, nu boende i Alling Præstegaard), Skovrider Soetmanns Hustru i Javngyde og en Madam Dreser. Der har maaske for den Alling Præsts Vedkommende været lidt af en

Spekulation i at bede den rige Cl. Poulsen at faddere. Maaske flere af Omegnens Præster har spekuleret paa samme Maade. Cl. Poulsens Eftermand i Linaa, Gyberg, har opkaldt et Par Sønner efter den gamle, men Kirkebogen oplyser dog intet om, hvorvidt denne har fadderet.

Mine Formodninger om, hvem der har hørt til den gamle Præst selskabelige Omgang vil jeg slutte med dette, at til den har naturligvis først og fremmest hørt den Fischerske Familie paa Gaardene i Vest og Nordvest, der jo, som allerede sagt, var indgiftet i den Poulsenske, og Major Bornech paa Lavengaard, hvis Datter var gift med Clemen Fischer paa Østerkejlstrup. Og naturligvis hans egen Slægt paa Søbygaard i Saxild og andet Steds.

1744 tog Cl. Poulsen Kapellan. »Formedelst hans høje Alderdom (69 Aar) og tiltagende Svagelighed, efter indgiven Ansøgning og os elskelig Peder Hygom derpaa given Paategning«. Kapellanen var Studiosus Michel Pedersen Schandorff. Han skal »samme hellige Embede troeligen og redeligen forestaa og betiene samt ikke for nogen aabenbare, hvis samme hans Embedes Forretninger vedkomme og hemmelig bør at holdes« — hedder det i Formelen.

Schandorff bliver ved at sidde som personel Kapellan ikke blot Cl. Poulsens Embedstid ud, men ogsaa langt ind i Gybergs, til 1773, da han dør.

Lad mig i Forbigaaende nævne, at Cl. Poulsen en kort Tid, straks efter at han er kommen til Linaa, har haft Kapellan. Wiberg nævner først en Laurits Holst og 1702 en Laurits Gregersen Fogh (død 1704), maaske en Slægtning af Jakob Fogh.

I Chr. Gybergs Kaldsbrev — af 1756 — staar, at Cl. Poulsen har afstaaet Embedet »imod at hand og hans Hustru

nyder noget aarlig af Kaldet, saalænge de leve«. Cl. Poulsens Helbred maa imidlertid have bedret sig efter Afskeden; thi han levede endnu 12 Aar efter den Tid og døde 1768, 93 Aar gammel. Hustruen døde 1758. Gyberg har i Kirkebogen været ganske kortfattet ved hendes Død. Der staar blot »8 Nov. Velædle Madame Poulsen«. Ved Cl. Poulsens Død har han overkommet at skrive »Velædle og Høylærde Hr. Mag. Clemen Poulsen, der har været disse Menigheders Sognepræst i 68 Aar«.

Hvor det gamle Par ligger begravet, ved jeg ikke. Maaske er det ført til Viborg, hvor den Poulsenske Familie havde et Lejersted i Domkirken. At der ved den gamle Præsts Død er udstedt et Begravelsesbrev til ham mod 10 Rdlr. til de fattige kunde tyde paa det. Man behøver sikkert ikke at betale 10 Rdlr. til de fattige for at faa Lov at hvile i Linaa Kirkegaard.

I »en Forskrivelse« af 1707 havde Cl. Poulsen og Hustru taget Bestemmelse om, hvorledes der ved deres Død skulde forholdes med deres Bo. Det hedder heri: »— — skulle vi begge uden livs Arvinger bortdøe og ingen af os mere i Egteskab kommer, træder begges arvinger til lige Deeling i bøen, efter at gielden af den samlet Boe tilforn er betalt — —«. Der er ingen Grund til at tro, at dette Testamente, som foruden Cl. Poulsen og Hustru er — til Vitterlighed — underskrevet af Mathias Poulsen til Søbygaard og Mag. Peder Anchersen, Sognepræst til Carlby og Voldby, senere er blevet omredigeret. Den store Formue er altsaa bleven delt mellem Slægten.

Historisk Samfund 1921.

Sommermødet blev holdt i Horsens Søndag d. 29. Maj. Sognepræst Th. Tomasson ved Klosterkirken havde allerede i Efteraaret 1920 opfordret Samfundets Forretningsudvalg til at søge et historisk Møde afholdt i Horsens, og i Løbet af Foraaret blev Mødet forberedt paa det omhyggeligste af en lokal Komité: Pastor Tomasson, Bygningsinspektør Norn og Redaktør Kr. Olesen.

Mødets Formaal var ud fra de bevarede Bygninger og Bygningsrester at give en Skildring af det kirkelige og det verdslige Midtpunkt i det gamle Horsens; det maatte derfor naturligt falde i to Afsnit: Et Eftermiddagsmøde i Klosterkirken, hvor der i to Foredrag blev gjort Rede først for Graabrødrekløstrets Grundlæggelse og Udvikling til Reformationen samt for Kirkens Bygning og middelalderlige Inventar, dernæst for Klosterkirkens Skæbne efter Reformationen og for det rige Inventar, den blev udstyret med i Horsens Velmagtstid i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede. Et Aftenmøde i Bygholm Park, hvor der blev fortalt om Udgravningerne paa »Slangebjerg« og om det gamle Bygholm Slot og de kongelige Lensmænd.

Kl. 1 $\frac{1}{2}$ var Klosterkirken fyldt til sidste Plads. Efter nogle Velkomstord af Pastor Tomasson og af Samfundets Formand, og efter at den første af Pastor Tomassons Sange var sunget, tog Arkitekt C. M. Smidt Ordet. Han begyndte med en Skildring af